

כמו שמותר לדחוף את הלכלוך על ידי הורדת מים אשר הרבה פעמים לא היה יורד אם לא היו מורידים את המים הזורמים בשפע ובכח לדחוף את אשר בתוכו, היה נחשב הכיור ממש כסתם יותר מצינור שעלו בו קשקשין, ולכן כמו שמותר לדחוף ולהוריד על ידי מים כך מותר גם על ידי פאמפע, הואיל ומראש בנוי באופן כזה שתמיד צריכין לדחוף ולהוריד הקליפין ולכלוך שבתוכו, פעם במים ופעמים בדבר אחר. וכמו שמותר לנקות חלון שעשוי להאיר שנתלכלך ואינו מאיר, ולא חשיב בהדחתו כבונה או עושה חלון בשבת, כך מותר גם לדחוף את הסתימה של בית הכסא, וגם פשוט דה"ה שמותר להוציא סתימה אפילו מצואר של בקבוק גדול שמחובר לקרקע. והטעם משום שבקבוק סתום לא פקע שם בקבוק. משא"כ בצינור שעלו בו קשקשין צריכים ע"כ לדחות ולפרש דמיירי דוקא באופן כזה שבגלל הקשקשין פקע מיניה שם צינור, משא"כ בנידון דידן במושב בית הכסא שמותר לנקותו אם נתלכלך במים, ולעשותו בכך ראוי לשיבה, כך גם מותר להוריד בכח הסתימה שבתוכו.

'מינקת שמת בעלה בתוך עשרים וארבעה חדש הרי זו לא תתארס ולא תינשא...' —
 'בדבר האלמנה שבעלה מת במלחמה, אשר יש לה כבר י"ג חדשים אחר מיתת בעלה, והילדה שנולדה לה אחר מיתת בעלה כבר גמלתה בזמן שנוהגות הנשים בזמן הזה, ולא מצד מחשבת לינשא, ואין חסר לה להתינוקת כלום מחמת שהמלכות שולחת לה בעדה כסף ככל הצורך לה בעדה מחמת שאביה מת במלחמה, ונזדמן לה עתה אחד מידידי בעלה שרוצה לישאנה ולהשגיח על בניה, שזהו טובה גדולה להבנים, ועד שתינשא לו יעברו עוד שנים או שלשה חדשים שכבר יהיו יותר מט"ו חדשים ממיתת בעלה, ואי אפשר לפניו לחכות יותר זמן, וגם הרבה אינשי יש ממשפחתו שאם ירצה לחכות יותר יעכבוהו מלישאנה, שלפניה הוא הפסד גדול, שלא מצוי מי שירצה ליקח אלמנה עם ילדים — שלכן פשוט שמותרת לינשא לו, ואם אפשר טוב לחכות עד אחר י"ח חדש מלידת בתה, אבל כשלא אפשר יש להתירה תיכף אף כשעדיין ליכא ט"ו חדש'. (אגרות משה אה"ע ח"ד מט)

דף סא

'היא אומרת להניק והוא אומר שלא להניק — שומעין לה, צערא דידה הוא' — רש"י מפרש שמצטערת מהחלב שבדדיה. ויש שנראה מדבריהם שהכוונה לצער נפשי שיש לה לפרוש מִבְּנָה. (ערמב"ם ור"ן).

ור"י בן מגאש מפרש: צער ההנקה הוא עליה, וכשהיא רוצה בצער עצמה מה אכפת לו לבעל, הלכך שומעים לה. (ולפירוש זה אף במקום שאינה מצטערת במניעת ההנקה שומעים לה).

'כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ... והרחצת פניו ידיו ורגליו' — אף על פי שאינה אלא שופכת המים בלבד, שאילו הרחצה ממש פשוט שאסור, שבלא רחיצה גם כן אסור ליגע אפילו באצבע קטנה. (ר"ן ועוד).

ונראה שאין הדבר מוסכם על דעת הכל, כי בהגהות אשר"י הביא מהר" שמואל שאעפ"י שאין משתמשים באשה, דרך שפחות מותר לרחוץ, כמו שאמרה אביגיל לרחוץ רגלי עבדי אדוני, וכגון במרחץ שרבים מצויים שם, מותר להשתמש באשה כגון נכרית או שפחות הרחצות אותנו במרחץ. ומדסתם להתירא משמע לכאורה אפילו רחיצה ממש. ולדבריו יש לפרש 'מרחצת' כפשוטו, שבאשתו נדה אסור הדבר משום שזו דרך קירוב אבל בלא"ה לא היה איסור משום הנגיעה, כי דרך שפחות היא. (צ"ע).

'רב פפא אמר אפילו תמרתא דהנוניתא' — ע' במצוין לעיל ח (חוברת קנ) — מאמרי רב פפא העוסקים בתמרים ובשיכר.

'כל דאית ליה ריחא ואית ליה קיוהא' — כלומר ריח או קהות. (עפ"י רש"י; לבוש ומשנה ברורה קסט,א).

'אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו קא יתבי...' —
'... ובש"ס משמע עוד ביותר, דאפילו באדם דעלמא שאינו משמשו, אם אירע שעומד שם בשעה שמביאין לו דבר ריחא וקיוהא, צריך ליתן לו מעט לטעום כדי שלא יבוא לידי סכנה. והש"ס במימרא דרב הונא שם וכן השלחן-ערוך דנקטו דינם בשמש — אפשר משום דאורחא דמילתא נקטו, שהשמש בודאי עומד שם בשעה שמביאו, מה שאין כן באדם אחר אינו דרך שיושב בשעה שאוכלין. ואפשר דמטעם זה המנהג בכל ישראל כשאדם נכנס לבית חבירו בשעה שאוכלין, קורין לו לאכול'. (באור הלכה קסט,א)

(ע"ב) 'אינו כופה... ולא ליתן תבן לפני בהמתו, אבל כופה ליתן תבן לפני בקרו' — יתכן שלכך נאמר ביעקב ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמרים — הקדים שפחות לעבדים, בניגוד לכל מקום במקרא, מפני שהשפחות היו מיוחדות לצאן בלבד ואילו העבדים לגמלים ולחמורים. (עפ"י משך חכמה בראשית ל, מג)

*

'עוד שאלת: אשה שבעלה מצער אותה הרבה, עד שמרוב הצער היא מואסת אותו. והכל יודעים שהוא אדם קשה הרבה. והיא אינה יכולה לסבול אותו לרוב הקטטות והמריבות, וגם שהוא מרעיבה עד שהיא שנאה את החיים...' —

קרוב הדבר בזה שיוציא ויתן כתובה. דקיימא לן 'לחיים ניתנה ולא לצער', דנפקא לן מקרא: כי היא היתה אם כל חי... ומקרא מלא דיבר הכתוב: טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב. ועוד כתוב: טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו — הרי שיותר קשה היא מריבה מחסרון מזונות. ואיזו טובה יש לאשה שבעלה מצערה במריבה בכל יום. ואפילו לכופף אותו להוציא יש לדון מקל וחומר דבעל פולפוס, דהשתא מפני ריח הפה כופין, מפני צער תדיר שהוא מר ממות, לא כל שכן?...

ואף על פי שיש בתשובת גדולי האחרונים ז"ל שאין כופין בזה כלל, אנן לאו קטלי קני באגמא אנן, ומלתא דתליא בסברא אין לדיין אלא מה שענינו רואות... ואילו הוה דידהו, לא אמרי הכי. והרשב"א ז"ל כתב בתשובה כדברינו.

ומכל מקום, אם היא מרוב שיחה וכעסה הולכת לבית דין ותובעת כתובה, לא הפסידה כלום. ורחמנא ליצלן מעלבון העלובות. וכי כך עונין את המעוקות? וכמו שאמרו (בבראשית רבה) על יעקב. וראוי לבית דין לגעור בו ולקרוא עליו את המקרא הזה: הרצחת וגם ירשת, שזה יותר קשה ממות... והדיין הכופה לחזור לבעלה אם מרדה, כדין הישמעאלים — מגדילן אותו. (תשב"ץ ח"ב ח)

דף טא

- קיד. א. היא אומרת להניק והוא אומר שלא להניק, או להפך — מה הדין?
 ב. הכניסה לו שפחה אחת או כמה שפחות — מהי בעשיית מלאכות הבית?
 ג. אלו מלאכות אין אשה נדה עושה לבעלה?
 ד. האכלת השמש בסעודה — כיצד?
 ה. אלו מלאכות אין האיש יכול לכפות על אשתו לעשותן?
 א. היא אומרת להניק והוא אומר שלא להניק — שומעים לה, מפני שמצטערת בכך.
 הוא אומר להניק והיא אומרת שלא להניק [בזמן שיכול התינוק לינק מאחרת] — כל שאין זו דרכה (— דרך בנות משפחה) להניק, או אף אם דרכה אבל לא דרך משפחתו — אינה חייבת להניק, שהאשה עולה עמו ואינה יורדת עמו.

מסתבר שכן הוא הדין בכל שאר מלאכות, אינה חייבת בהן אלא אם כן דרכה ודרך משפחתו בכך. (רא"ש).

- ב. הכניסה לו שפחה אחת — לא טוחנת ולא אופה ולא מכבסת.
 שתים — אין מבשלת ואין מניקה את בנה.
 שלש — אין מצעת לו המטה (הצעה שיש בה טורח. מפרשים), אין עושה בצמר [אבל עושה לו דברים קטנים, וכן טורחת בשביל אורחים זמניים].
 ארבע — יושבת בקתדרה.
 ואף על פי שאמרו יושבת בקתדרה, אבל מוזגת לו כוס ומצעת לו את המטה (הצעה שאין בה טורח אלא משום חיבה) ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו. (רב יצחק בר חנניא אמר רב הונא).
 (משמע ברש"י שאותן מלאכות אין כופים אותה לעשותן אלא עצה טובה היא שהשיאוה חכמים. ומדברי התוס' להלן מוכח שסוברים שהוא חיוב גמור (עפ"י קובץ שעורים. וכן משמע בשו"ת הרשב"א ח"ד קסט. וע' במשך חכמה משפטים (כב, ד) שכתב לצדד שמא חייבת באותן מלאכות מהתורה. וצ"ע).
 רבי אליעזר אומר: אפילו הכניסה לו מאה שפחות, כופה לעשות בצמר, שהבטלה מביאה לידי זימה. וכן אמר רשב"ג: הבטלה מביאה לידי שעמום. ולדבריו אם אינה מתבטלת לגמרי אלא שמשתעשעת בכלבים קטנים וכד' — שפיר, ואילו לרבי אליעזר אף כגון זה מביאה לידי זימה הלכך כופה לעשות בצמר. אמר רב מלכיו (ולרב פפא: רב מלכיא) אמר רב אדא בר אהבה: הלכה כרבי אליעזר.
 א. הרי"ף והתוס' נקטו שאין הלכה כרשב"ג אלא כרבי אליעזר חושש לזימה. והרא"ש פקפק בדבר.

- ב. כשעושה מלאכה בצמר כדי שלא תתבטל, אינה חייבת לעשות משקל חמש סלעים. ונחלקו הדעות האם מעשה ידיה של זו שייכים לה או לבעלה. (וע"ן).
 אמר רבי חנא / רבי שמואל בר נחמני: לא הכניסה לו ממש אלא כיון שראויה להכניס, שנדוניתה מרובה, אף על פי שלא הכניסה. וכן הדין אם צמצמה משלה (מדברים שהוא חייב לה) בשיעור שאפשר לקנות שפחות. (יש גורסים: שמצאה לו משלו, כלומר שהוא עשיר שיכול לקנות הרבה שפחות כדי צרכה. מובא בתוס').

- ג. אמר רב יצחק בר חנניא אמר רב הונא: כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה, נדה עושה לבעלה, חוץ ממוזגת הכוס והצעת המטה (של חיבה) והרחצת פניו ידיו ורגליו.

והצעת המטה שאמרו — דוקא בפניו, אבל שלא בפניו אין חשש (רבא). ומזיגת הכוס, אם מוזגת בשינוי כגון בשמאל או שאינה מגישה כרגיל אלא מניחתו בצד (ערא"ש), כדרך שנהגו נשות החכמים — מותר.

ד. צריך ליתן ממאכלי הסעודה לשמש המשרת בסעודה. מאכלים שיש להם ריח וקהות (זה או זה. רש"י ועוד) — אין משהים אותם לשמש אלא נותן לו מיד בתחילת הסעודה, שאם לא כן עלול הוא להנוק מכך שמריח ואינו אוכל. ויש להאכילו בתחילה מכל מין ומין.

א. ממדת חסידות ליתן לו מכל מין ומין גם אם אין לו ריח וקהות. (או"ח קסט,א).

ב. מסתבר שכשיש לו משרת ששכרו לשנה ואמר לו בתחילה שמרשהו ליטול בתחילה מכל דבר שיש לו קיוהא וריחא, די בזה. (באור הלכה קסט,א).

ונוטה הדבר לומר שכל דין זה אמור במקומות שאין המשרת אוכל מאותם מיני מזונות שנותן לבעל הבית, לפיכך נפשו מתאוה לזה, אבל אם המנהג שגם המשרת אוכל אותם מאכלים שמביא בעל הבית, אעפ"י שעדיין לא אכל אין חייבים להקדימו, וכמו אם מיסב עמו על השלחן. ואפשר שמטעם זה אין נוהגים העולם לזוהר בזה. (שם).

ג. לאו דוקא שמש אלא הוא הדין המבשל. ומשמע בגמרא שאפילו שאר כל אדם שעומד שם, יש ליתן לו מעט ממאכלים שיש בהם ריח, כדי שלא יינזק. (באור הלכה שם).

ה. אינו כופה לא לעמוד לפני אביו (לשרתו) ולא לעמוד לפני בנו, ולא ליתן תבן לפני בהמתו (סוסי וחמורים. ויש מפרשים: אף שאר בהמות זכרים), אבל כופה ליתן תבן לפני בקרו (יש מפרשים: נקבות בלבד. הרי"ף גורס להפך, לפני בקרו אינו כופה ולפני בהמתו [שרוכב עליה. רא"ש] — כופה. ולגרסת התוס' לפני שניהם אינו כופה).

רבי יהודה אומר: אף אינו כופה לעשות בפשתן, מפני שפשתן מסריח את הפה ומשרבט (= מנפח) את השפתים. ודוקא בפשתן רומי.

קטו. א. המדיר את אשתו מתשמיש המטה — מאימתי יוציא ויתן כתובה?

ב. המדיר את אשתו מלעשות מלאכה — האם יוציא ויתן כתובה?

א. המדיר את אשתו מתשמיש המטה (כגון שאסר הנאת תשמישה על עצמו, אבל 'הנאת תשמישי עליך' — אין זה נדר, שהרי משועבד לה. רש"י עפ"י נדרים פא: ולהלן עא:); —

בית שמאי אומרים: שתי שבתות (כיוולדת נקבה שפורשת מבעלה כשיעור זה), בית הלל אומרים: שבת אחת (כנדה דאוריתא) — תמתין. יתר מכאן — יוציא ויתן כתובה. ואין חילוק בין אלו שעונתן תכופה לאלו שעונתן לזמן מרובה כגון הספנים — שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו. לדברי רב מדובר במפרש זמן בנדרו, אבל נדר בסתם — יוציא לאלתר ויתן כתובה. ושמואל אמר: אפילו בסתם גם כן ימתין, שמה ימצא פתח לנדרו.

דין המדיר את אשתו מליהנות לו — נתבאר להלן ע.

ב. המדיר את אשתו מלעשות מלאכה — אמר רבן שמעון בן גמליאל: יוציא ויתן כתובה שהבטלה מביאה לידי שעמום.